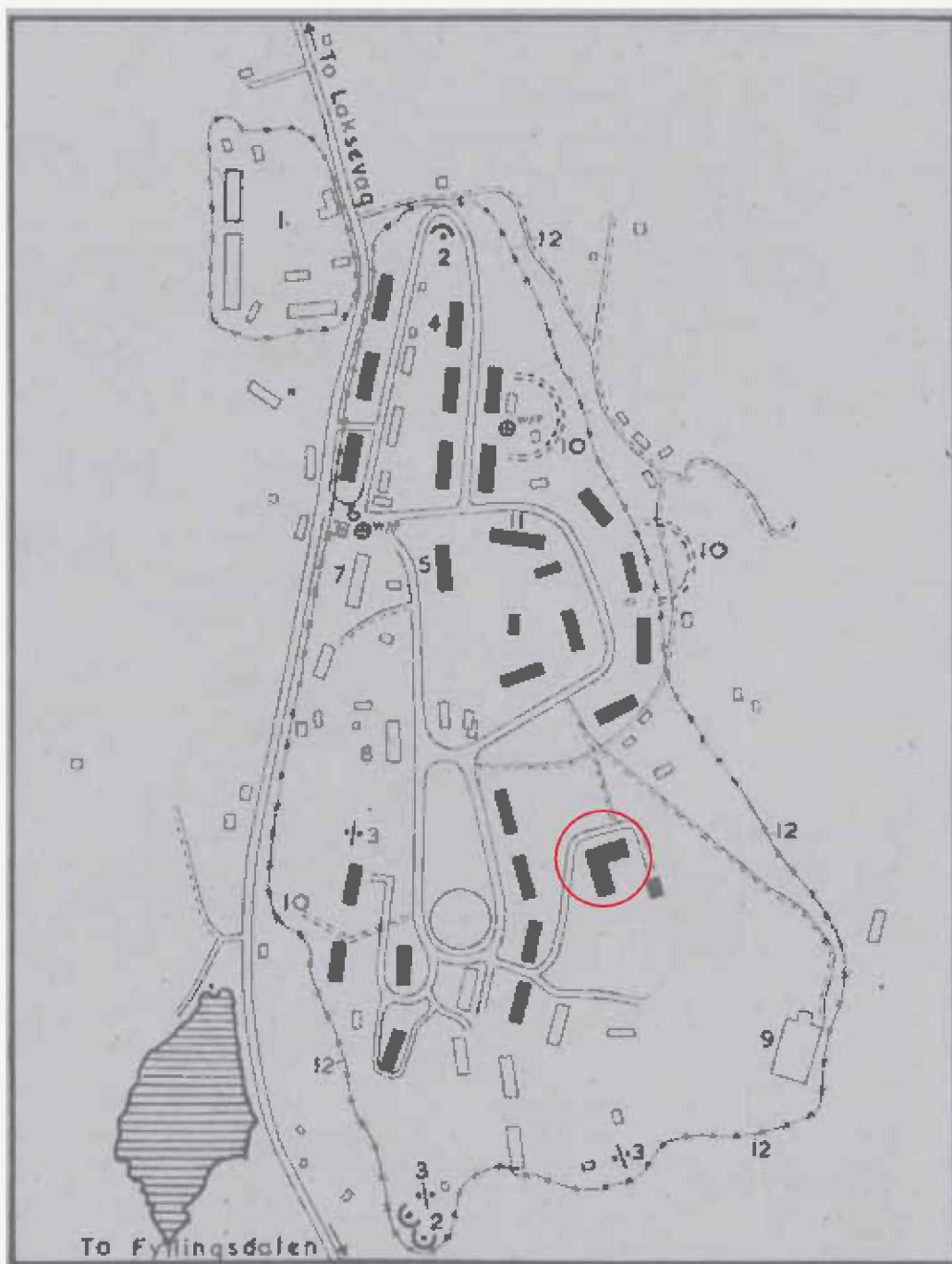

MELKEPLASSEN

SCALE 1 : 6 000 (APPRX).

Kulturminnedokumentasjon: Den tidligere offisersmessen, Willy Valentinsens vei 34

BYANTIKVAREN
Saksnr.: 201326503
Skriftserienr: 2013-10

BERGEN KOMMUNE
BYRÅDSAVDELING FOR BYUTVIKLING,
KLIMA OG MILJØ

Innhold

Forord	5
Anbefalinger.....	7
Bakgrunn for undersøkelsen.....	10
Kulturminner og kulturmiljøer – grunnlag for dokumentasjonen...	10
Formelt vern.....	10
Metode.....	11
Topografi og tidlig historie.....	13
Ferdselsårer og kommunikasjon.....	15
Bebyggelsesstruktur.....	17
Enkeltobjekt og anlegg.....	19
Offisersmessen.....	25
Interiør.....	31
Løse deler.....	33
Uteareal.....	35
Øvrige bygninger.....	39
Kilder.....	43

Forord

Kulturminnedokumentasjoner og kulturminnegrunnlag er en integrert del av Bergen kommunes planlegging. På kommune- og kommunedelpennivå, men også i visse tilfeller i forbindelse med konsekvensutredninger og offentlige reguleringsplaner blir det utarbeidet kulturminnegrunnlag. Kulturminnedokumentasjoner blir utarbeidet for offentlige reguleringsplaner eller større byggetiltak, og er mindre omfattende enn kulturminnegrunnlag.

Kulturminnegrunnlagene og kulturminnedokumentasjonene er en del av Byantikvarens arbeid med å kartfeste og sikre informasjon og kunnskap om det historiske kulturlandskapet i Bergen kommune. Kulturminnedokumentasjonene vil være grunnlagsmateriale for senere kulturminneplanlegging og saksbehandling knyttet til vern av kulturminner og kulturmiljø.

Kulturminnedokumentasjonen «Den tidligere offisersmessen, Willy Valentinsens vei 34» er utarbeidet for å avdekke kulturminneverdier knyttet til Willy Valentinsens vei 34 som kan bli påvirket av fremtidige tiltak.

Tone M. Takvam har vært prosjektleder for arbeidet med kulturminnedokumentasjonen. Tekst er utarbeidet av Stein A. Hevrøy. Jonatan Krzywinski har utarbeidet kart.

Vi har dratt nytte av kompetansen til en rekke personer i arbeidet med dokumentasjonen av offisersmessen i Willy Valentinsens vei 34 og krigsminnemiljøet på Melkeplassen for øvrig. Vi takker følgende personer som på forskjellig vis har bidratt: Kurt I. Monsen, Einar Riis-Johannessen, Gunnar Sjøstad, Svein Aage Knudsen, Per Helge Martinsen, Halvor Sperbund, Einar Holm, Arne Gunnar Grasdahl, Yngve Nedrebø, William Hakvaag, og Dag Bjørnar Mjelde.

Vi takker Nuav/Kurt I. Monsen, Billedsamlingen UiB, Laksevåg kulturhistoriske forening, Statsarkivet i Bergen, Bergen Byarkiv, Paul Sedal, og Lofoten krigsminnemuseum/William Hakvaag for generøs tillatelse til bruk av deres bilde- og/eller kartmateriale i rapporten.

Bergen, oktober 2013

Johanne Gillow
Byantikvar

Leiren "U-stützpunkt Lager Prien" slik den så ut under 2. verdenskrig. Bildet er tatt av ubåtmannskap som bodde i leiren. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Utsnitt av bilde fra offisersmessen på Melkeplassen, tatt av ubåtmannskap under 2. verdenskrig. På bilde ser vi ubåtemblemet med isbjørn og ubåt som representerer sammenhengen mellom "eismeer" og ubåt. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Ubåtskjoldet til den 11. ubåtflotilje har en isbjørn bak ubåttårnet på en ubåt. Dette ubåtskjoldet kan ha hengt i offisersmessen i Bergen. Isbjørnen er vendt til høyre i stedet for venstre som var det vanlige for disse emblemene. Bildet tilhører Lofoten krigsmuseum.

Tysk ubåt ved Svalbard. Tyskerne plasserte værmålingsstasjoner på strategiske steder for å kunne forutsi hvilken led forsyningskipene til Sovjet ville ta. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Anbefalinger

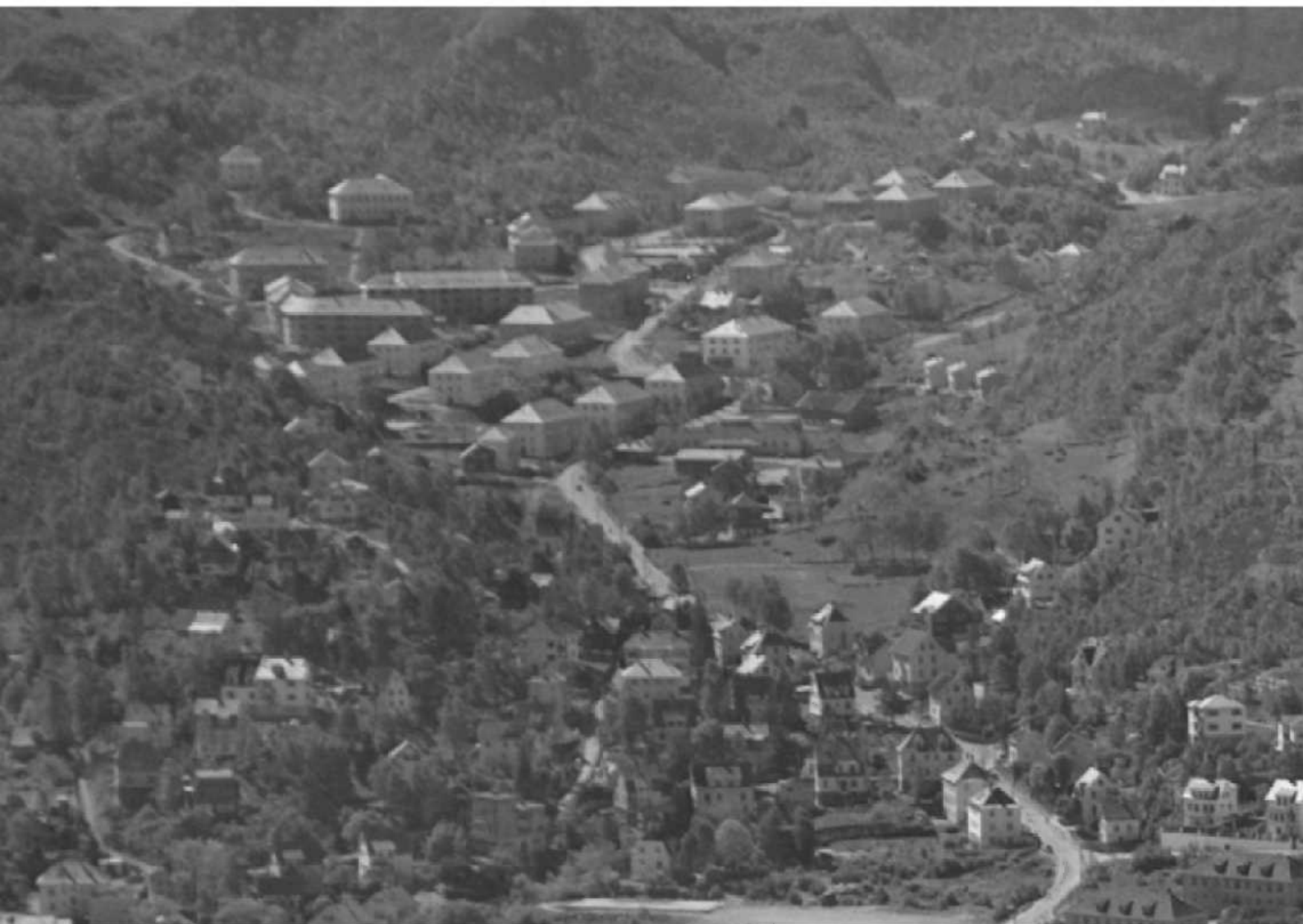
Melkeklassens kulturhistoriske verdi er i stor grad knyttet til tyskerleiren «U-Stützpunkt Lager Prien» bygget for tyske ubåtmannskaper i Bergen og Laksevåg under 2. verdenskrig. Leiren som hadde kapasitet til å huse 1500 mann, var svært moderne, avansert, og hadde god standard. I mannskapenes øyne har leiren fremstått som luksuriøs, og den har i tillegg til de gode mannskapsbrakkene hatt gymnastikksal, sykestue med tannlege, telefonsentral og mer.¹ I dag står det 13 brakker og 1 garasje igjen av det som har vært rundt 40 bygg.

Den tidligere offisersmessen i Willy Valentinsens vei 34 er en av flere toetasjes trebrakker på Melkeklassen som inngår i en kulturhistorisk sammenheng i kraft av å være del av tyskerleiren «U-Stützpunkt Lager Prien». Selve bygningen har gjennomgått en rekke forandringer både på fasade og i interiør, og kan derfor ikke sies å ha høy grad av autenticitet. Bygget har derfor redusert verneverdi som enkeltobjekt. Hovedform og deler av interiøret er imidlertid bevart, og typologisk har bygget verdi som eksempel på okkupasjonsmaktens byggevirksomhet. Det er få autentiske brakker igjen fra krigen, og på tross av endringer har bygningen stor kulturhistorisk verdi. Verdien knyttes først og fremst til det spesielle kulturmiljøet på Melkeklassen, som har svært høy verdi.

Hvis bygningen på grunn av vesentlige samfunnsinteresser må rives, ber vi om at foreliggende kulturminnedokumentasjon suppleres av en systematisk fotodokumentasjon. Fotodokumentasjonen bør skje både før og underveis i rivningsarbeidet, for å dokumentere tilsynekomst av eventuelle originale bygningsdeler og detaljer.

Sammenhengen den tidligere offisersmessen inngår i, inkludert utearealet ved brakken, er viktig å ta hensyn til ved planlegging av eventuelle tiltak. Dette gjelder mur- og betongkonstruksjoner ved utearealet som er beskrevet under «Enkeltobjekt og anlegg», infrastrukturen og den immaterielle kulturarv knyttet til veinettet i det tidligere leirområdet, og øvrig brakkebebyggelse.

¹ Se Svein Aage Knudsen, *Ubåtkrig: Tyske ubåtmannskaper i Norske farvann 1940-1945*, Danor Forlag A/S, 2006, 71-73.

Bildet viser tydelig hvordan leiren på Melkeplassen skiller seg fra bebyggelsen nærmere Damsgård. Bildet er fra 1955.
Bilde: Billedsamlingen, Uib.

Byantikvaren ikke hatt tilgang til bunkertunnelens inngang i nord, og vi har derfor ikke befart innsiden av denne. Ved eventuelle tiltak som påvirker bunkertunnelens nordlige inngang bør Byantikvaren gis tilgang til å dokumentere denne konstruksjonen.

Krigsminner er ikke bare truet på Melkeplassen, men på landsbasis. Også i Vågedalen på Laksevåg er lignende brakker truet. ABO Plan og arkitektur har utarbeidet en kulturminnedokumentasjon om Vågedalens brakkebebyggelse fra 2. verdenskrig.² Denne kulturminnedokumentasjonen henviser til tyskerbrakkene på Melkeplassen for å belegge at brakke i Vågedalen ikke er unike. Samtidig vet vi at brakker på Melkeplassen er under press. Argumenter for rivning av krigsminner som går på at enkeltobjekter eller kulturmiljøer ikke er unike, vitner om behovet for et mer overordnet perspektiv. Mangelen på et slikt overblikk vil kunne føre til at objekter som ikke har vært ansett som unike blir utraderte.³

I Trondheim, hvor tyskerne også hadde ubåthavn, fantes Persaunet leir for ubåtmannskap. Leiren på Melkeplassen og Persaunet har altså hatt samme funksjon. Persaunet leir er i dag godt bevart og er forskriftsfredet. Leiren på Melkeplassen har ikke et formelt vern, men må likevel anses som et kulturmiljø med krigsminner som bør behandles med varsomhet. Melkeplassen representerer den sentrale posisjon Bergen og Laksevåg hadde som ubåtbasis for tyskerne, og de lidelser og ødeleggelser spesielt Laksevåg ble utsatt for på grunn av dette. Havnebyen Bergen stikker seg derfor frem også i krigshistorien: Bergen var sentral for ubåtkrigføring rettet mot forsyningslinjer til Sovjet som gikk over Nordishavet. Mannskapsleiren på Melkeplassen var uløselig knyttet til denne aktiviteten.

Forlegningene som tyskerne bygget kom i etterkrigstiden innbyggerne på Laksevåg til gode da disse hadde god standard og kunne brukes til boligformål: tyskerbrakkene hadde dermed en misjon i en etterkrigstid som var preget av bolignød og materialknapphet. Kulturmiljøet etter den tyske byggingen på Melkeplassen representerer derfor også etterkrigstidens historie.

Av Stortingsmelding 35, 4.1.2, åpnes det for vern av kulturminner knyttet til store samfunnsendringer andre verdenskrig har ført til. Uten tyskernes bygging av mannskapsleiren på Melkeplassen hadde stedets historie og utvikling vært en helt annen. Bebyggelsesstrukturen i kjerneområdet på Melkeplassen representerer store samfunnsendringer knyttet til okkupasjonstiden generelt, og Bergen som ubåtby spesielt.⁴

2 ABO Plan og arkitektur: «Kulturminnedokumentasjon – Vågedalen 13, 14, 15, 17, 19, 22, 24, 26, 28, 29 og 30. gnr. 151 bnr. 83 mfl.», 2011, Oslo.

3 Se for eksempel Bjarte Stav "Frykter at sporene fra krigen skal smuldre bort", 2012 (www.osloby.no)

4 Se Det kongelige miljøverndepartement, Meld. St. 35 (2012-2013), Melding til Stortinget, *Framtid med fotfeste, kulturminnepolitikken*.

Bakgrunn for undersøkelsen

Byantikvaren har utarbeidet kulturminnedokumentasjonen «Den tidligere offisersmesse, Willy Valentinsens vei 34» på oppdrag fra Etat for utbygging, Bergen kommune. Hovedformålet med kulturminnedokumentasjonen er å avdekke hvilke kulturminneverdier som knytter seg til eiendommen, for å kunne planlegge eventuelle tiltak.

Kulturminner og kulturmiljøer – grunnlag for dokumentasjonen

Innenfor kulturminnefeltet skilles det mellom kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Et kulturminne er spor etter menneskelig aktivitet, ofte referert til som enkeltobjekt (eller grupper av enkeltobjekt). Kulturminner inngår ofte i et kulturmiljø som kan bestå av flere objekter, grupper av objekter og andre kulturhistoriske elementer. Den videre sammenhengen der en også ser den naturgitte forutsetningen sammen med kulturmiljøet er kulturlandskapet. Landskapet kan være lite eller mye omformet (rurale og urbane kontekster), men danner uansett rammen for kulturminnene og kulturmiljøet.

Formelt vern

I dagligtale blir ofte begrepene «fredet», «vernet», «verneverdig» kulturminne brukt upresist. Det er derfor nødvendig med en kort presisering hva de enkelte begrepene betyr. «Verneverdig» er en fellesbetegnelse for alt som har bevaringsverdi, mens «vernet» er fellesbetegnelse for alt som har et formelt vern knyttet til lovbestemmelser. Det være seg vern etter Kulturminneloven eller Plan og bygningsloven.

Når vi snakker om «fredet» er objektet vernet etter kulturminneloven (Lov om kulturminner av 9.juni 1978). Kulturminneloven gir en klar definisjon av hva som er fredet. Den skiller mellom to hovedgrupper fredninger; Automatisk fredede kulturminner og vedtaksfredede kulturminner. Automatisk fredede kulturminner er fredet uansett om de er påviste eller om de er uoppdaget i jorden. Hva som er automatisk fredet er listet opp i Kulturminneloven § 4. Forenklet kan man si at alle spor etter menneskelig aktivitet fra før 1537 og stående bygninger før 1649, er automatisk fredet.

Vedtaksfredet er bygninger eller anlegg fra nyere tid dvs. etter 1537 og 1649, som er fredet etter vedtak av Riksantikvaren. Kulturminneloven forvaltes av miljøverndepartementet med delegering til Riksantikvaren og fylkeskommunene.

I Bergen kommune er Byantikvaren fagetat for kulturminner. Kommunene er tillagt forvaltningen av plan- og bygningsloven. Byantikvaren jobber derfor med vern gjennom plan- og bygningsloven. I plan- og bygningsloven er det mulig å verne bygninger og kulturmiljø gjennom forskjellige verktøy. På kommuneplannivå kan det gis føringer og lages hensynsoner i forhold til kulturminner. I reguleringsplaner har man flere virkemidler som er mer juridisk bindende. Byantikvaren har fagansvar for kommunens forvaltning av bygg og anlegg som er verneverdige. Når et bygg er fredet skal kulturminnemyndighetene inn i bildet ved eventuelle tiltak.

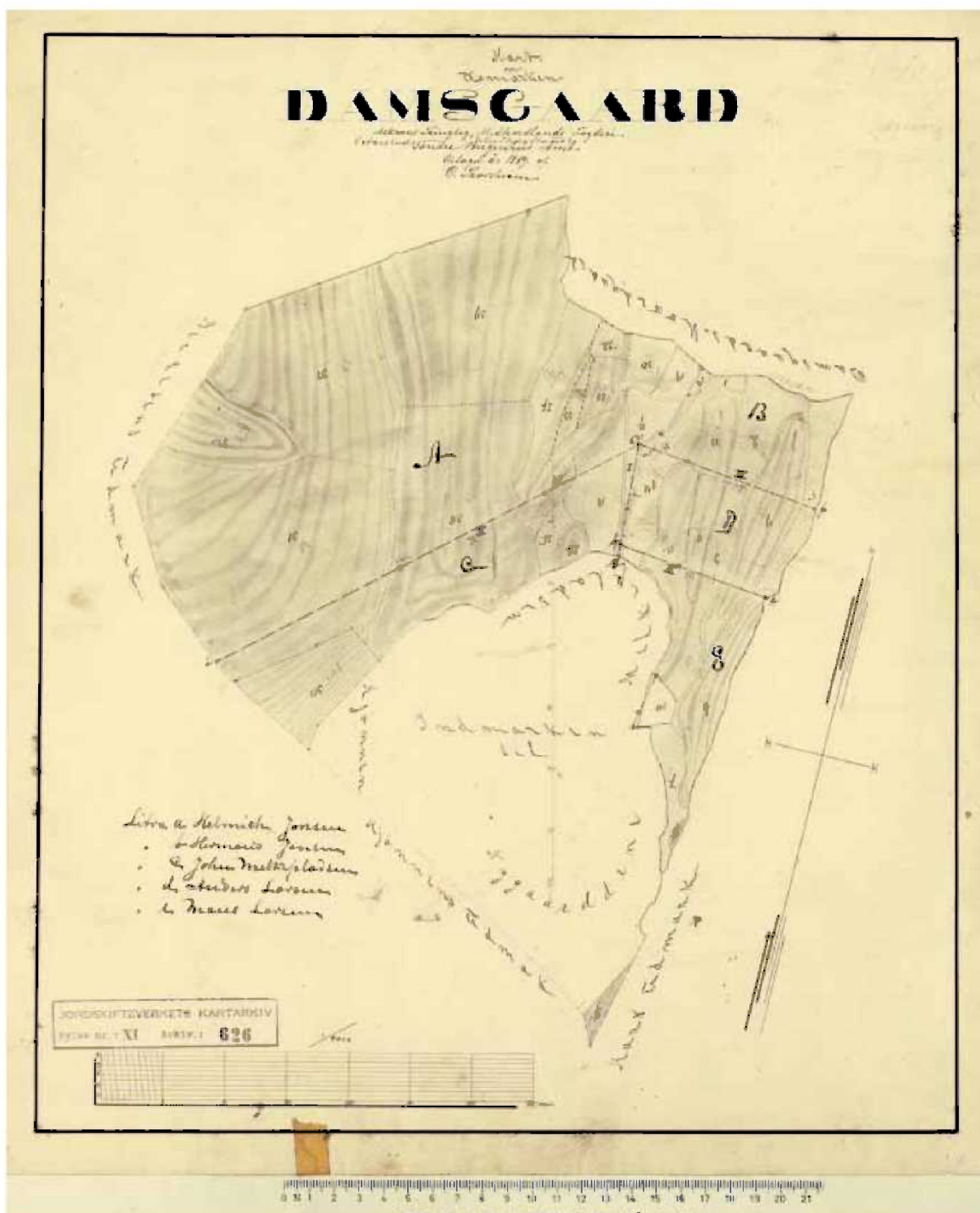
Bergen kommunes areal ligger under tre ulike forvaltningsnivå innenfor kulturminnevernet. Riksantikvaren, Fylkeskommunen ved seksjon for kulturminne og museum, og Bergen kommune ved Byantikvaren. Riksantikvaren og Hordaland fylkeskommune er knyttet til rollen som kulturminnemyndighet etter kulturminneloven. Riksantikvaren har direkte ansvar for kirkene, stående bygninger eldre enn 1649 og automatisk fredet bygrunn i sentrum. Utenfor fredet bygrunn er det fylkeskommunen som skal oppfylle undersøkelsesplikten etter kulturminneloven (jf. § 9 kulturminneloven). Fylkeskommunen er som regional kulturmyndighet også høringspart i plansaker, og har innsigelsesrett til plansaker på grunnlag av blant annet kulturminner.

Metode

Denne kulturminnedokumentasjonen har som målsetting å belyse viktige kulturminnestrukturer i, og like ved, den tidligere offisersmessen i Willy Valentinsens vei 34. Dette er historiefortellende strukturer som vitner om den historiske bakgrunnen og sammenhengen til den tidligere offisersmessen på Melkeplassen. De er således essensielle i en helhetlig vurdering av kulturminneverdier i dette området.

Kulturminnedokumentasjonen tar utgangspunkt i topografi og historie, ferdselsårer, bygg og bebyggelsesstruktur, enkeltobjekt og anlegg. Disse kategoriene er representert i et vedlagt kart.

Vi har hatt en rekke historiske kart, foto, ortofoto og skråfoto digitalt tilgjengelig i dette arbeidet. De har vært viktige redskap for å kartlegge den historiske utviklingen i området. Videre har vi gjort våre egne observasjoner i felt. Feltarbeidet har bestått i en systematisk gjennomgang av området. En slik fysisk tilstedeværelse i området gir et bedre grunnlag for å forstå stedets historiske utvikling og dybde.

Skiftekart fra 1887 viser navnene Melkepladsen, Nygaardene og Kjønnen i området vi i dag regner som Melkepladsen.
 Kilde: Bergen kommune.

^ Bilde tatt fra Hamrehaugen på Melkeplassen på 1930-tallet. Bilde: Laksevåg kulturhistoriske forening.

> Melkeplassen var preget av gårdsbruk før krigen. Bildet er fra Melkeplassen på 1930-tallet. Bilde: Laksevåg kulturhistoriske forening.

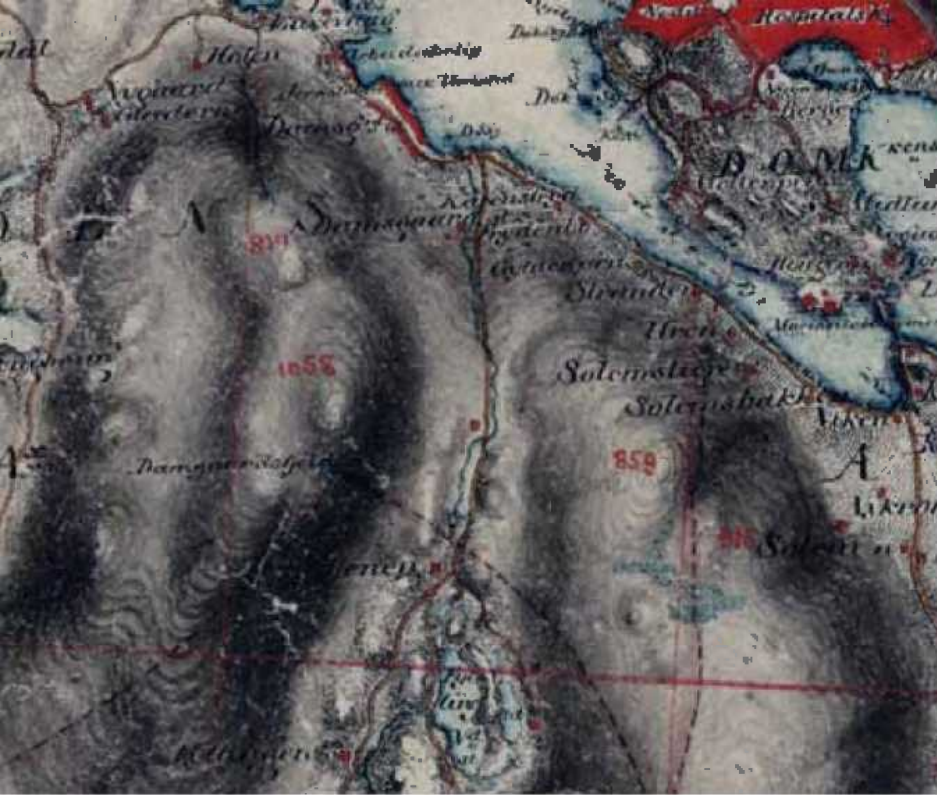
Topografi og tidlig historie

Melkeplassen ligger i det kuperte dalføret mellom Damsgårdsfjellet og Løvestakkfjellet.⁵ I følge *Laksevågs historie, bind I*, finnes det på Melkeplassen løsmasser som stammer fra istiden. Dette henger sammen med stedets topografi da Melkeplassen danner et løp mellom Løvestakken og Damsgårdsfjellet, og skråner nedover mot Damsgård og Laksevåg. Under istiden har det lagt en isbre over det som i dag er Melkeplassen, som har skapt elvedannelse til Damsgårdsbukten under issmeltingen. På Gottbergkartet fra 1772 ser vi «Köynevandet», det som har gitt opphav til gårdsnavnet Tjønnen, hvor elveløpet går nedover Melkeplassen og Damsgård før det renner ut i Damsgårdsbukten.

Grunnet grensestrider er det noe usikkerhet knyttet til om Tjønnen, da forstått som del av Melkeplassen, skal skrives under Laksevåg eller Fana. Gårdsnavn i området er ellers Riplegården og Hamregården. I *Laksevågs historie, bind I* regnes Melkeplassen som del av Damsgård ved flere anledninger,⁶ mens Tjønnen regnes som del av Fana. På skiftekart over Damsgård fra 1889 er Melkeplassen, Nygaardene, og Kjønnens (Tjønnen/Kjøynen) innmark inntegnet. Disse ligger i området vi i dag regner som Melkeplassen. Sør for dette ligger Kjønnens utmark. Melkeplassen ligger altså i grenselandet mellom Laksevåg og Fana.

⁵ I *Laksevågs historie* omtales Melkeplassen som "Nyegårdene". Se Kjell Fossen, *Laksevågs historie, bind I: strandstedet, jordbruks- og fiskerlandet ved søndre led*, Bergen kommune, 1984, s. 78.

⁶ Se *Laksevågs historie, bind I: strandstedet, jordbruks- og fiskerlandet ved søndre led*, Bergen kommune, 1984, s. 74, 78 og 94.

< Rektangelkartet 1856-1860 viser det historiske veiføret mellom Fyllingsdalen og Laksevåg, samt elveløpet fra Tjønnen med utløpet i Damsgårdsbukten. Kilde: Bergen kommune.

v Melkeplassen var preget av gårdsmark og få hus før krigen. Dette bildet er fra 1935. Bilde: Billedsamlingen, UIB.

^ Dreiers prospekt av hovedgården på Damsgård fra 1810, viser et historisk veifar som går mot Fyllingsdalen.

Ferdselsårer og kommunikasjon

Det ligger et historisk veifar mellom Laksevåg og Fyllingsdalen, via Melkeplassen, og dagens hovedfartsåre, Fyllingsveien og Øvre Fyllingsveien, følger i hovedsak denne. Rektangelkartet fra 1856-60 viser at det historiske veifaret mellom Fyllingsdalen og Laksevåg i stor grad har fulgt elveløpet fra Tjønnen (Köynevandet) til Damsgårdsbukten. Gottbergkartet fra 1772 markerer også en vei mellom Laksevåg og Fyllingsdalen. Fanabøndene i Fyllingsdalen, som også ble kalt «melkestrilen», har altså hatt et veifar over Melkeplassen. Vi vet imidlertid ikke om dette forholdet har navngitt Melkeplassen. Løvestakktunnelen som ble bygget i 1968 er i dag hovedfartsåre mellom Bergen sentrum og Fyllingsdalen.

Ortofoto av Melkeplassen, 1951. Bilde: Bergen kommune.

Ortofoto av Melkeplassen, 1970. Bilde: Bergen kommune.

Ortofoto av Melkeplassen, 1997. Bilde: Bergen kommune.

Ortofoto av Melkeplassen, 2009. Bilde: Bergen kommune.

Bebyggelsesstruktur

I dag er Melkeplassen preget av bygg med ulik typologi. Vi finner rekkehus, frittliggende eneboliger, lavblokker, og toetasjes tyskerbrakker i tre. Tyskerleiren fra 2. verdenskrig har lagt grunnlaget for hovedstrukturen i kjernen av Melkeplassen. Ekspansjonen og utbyggingen av området etter krigen, har først skjedd på vest- og østsiden av denne kjernen (1950-60-tallet). Senere, på 1980-tallet, har utbyggingen i hovedsak vært sørover. Melkeplassen var opprinnelig bebygget med gårdsbruk, og hadde derfor stort sett gårdsmark. Jordbrukslandskapet skiftet karakter ved byggingen av tyskerleiren i 1941, og ble derfor kalt «brakkebyen».⁷ På midten av 1950-tallet ble det bygget en rekke eneboliger i tre langs Øvre Fyllingsveien. Det ble også oppført trehus i Øvre Riplegården på 50-tallet, og dette området ble videre utbygget på 80-tallet (eneboliger). På sekstitallet ble det bygget både rekkehus (f.eks. Øvre Fyllingsvei og Hamrehaugen) og lavblokker (Monrad Mjeldes vei og Arne Abrahamsens vei). Det ble oppført en mengde rekkehus i området på 80-tallet, som i Klavsteinen og Øvre Riplegården. Tjønnevannet har gradvis blitt fylt igjen, og i dag er det et idrettsanlegg der.⁸ Ved siden av idrettsanlegget finnes det i dag et bergverk/industribygg.

⁷ Se Christian Frønsdal, *En studie av boligmiljøet på Melkeplassen og arbeidet med forbedringer av dette*, Masteroppgave i samfunnsgeografi, Institutt for Geografi, UiB, 2006, s. 73-76.

⁸ Tjønnevannet er fylt igjen av utgravningsmasser fra Bryggen i Bergen, og har lagt grunnen for idrettsbanen som finnes der i dag.

Ubåtbunkeren Bruno avbildet like etter krigens slutt i mai 1945. Bilde: Statsarkivet i Bergen.

Enkeltobjekt og anlegg

Mannskapsleiren "Ü-Stützpunkt Lager Prien"

Bergen som ubåtby med ubåtbunkeren Bruno på Laksevåg var sentral for tyskernes krigføring i Nordishavet, hvor det gikk viktige forsyningslinjer til Sovjetunionen.⁹ Senere, når tyskerne mistet sine ubåtbaser i Frankrike, ble ubåtstøttepunktet i Bergen enda viktigere.¹⁰ Da flotiljene som hadde hatt sine baser i Frankrike flyttet til Bergen, flyttet også deres operative område i hovedsak fra Atlanterhavet til strategiske steder ved de britiske øyer. Ubåtbunkeren på Laksevåg beskyttet ubåtene mens de fikk nødvendige reparasjoner.¹¹

Med kapasitet til 1500 personer var Melkeplassen den desidert største leiren for tysk ubåtpersonell i Bergen. Bergen var base for den 11. ubåtflotilje, som var en såkalt «Eismeer-flotilje»: deres kamparena var i hovedsak Nordishavet. Ubåtmannskapene, som hadde svært høy dødelighet med mer enn 3 av 4 døde på havet, fikk bedre standard på forlegningene enn andre mannskaper. Under den tyske okkupasjonen bygget tyskerne leiren på Melkeplassen for å kunne ivareta ubåtmannskapet,¹² og denne tyskerleiren har lagt grunnlaget for stedets infrastruktur og bebyggelse. Leiren «U-Stützpunkt Lager Prien» var oppkalt etter Günther Prien, en berømt ubåtkommandant.¹³

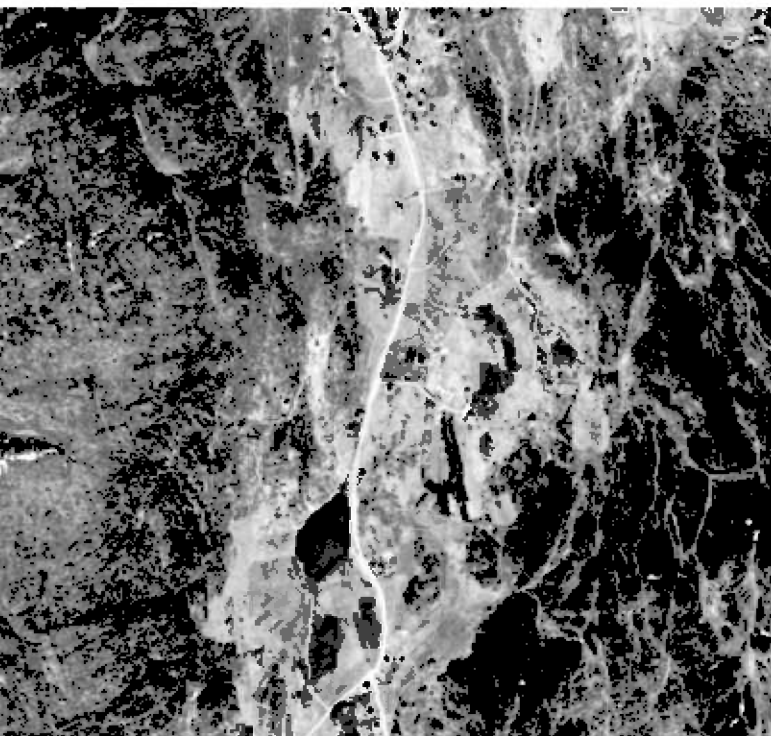
⁹ Se Svein Aage Knudsen, *Ubåtkrig: Tyske ubåtmannskaper i Norske farvann 1940-1945*, Danor Forlag A/S, 2006.

¹⁰ Det ble tidlig lagt vekt på Bergens strategiske betydning for den tyske *Kriegsmarine*. Se for eksempel Per Helge Martinsen, "Hemmelig krig i Bergen", i *Bombemål, S/N 102 Bergen*, Nedrebø og Sedal (red.), Spartacus Forlag, Oslo 2012; Sven-Erik Grieg-Smith, "Ubåtbyen Bergen", i *Bombemål, S/N 102 Bergen*, Nedrebø og Sedal (red.), Spartacus Forlag, Oslo 2012.

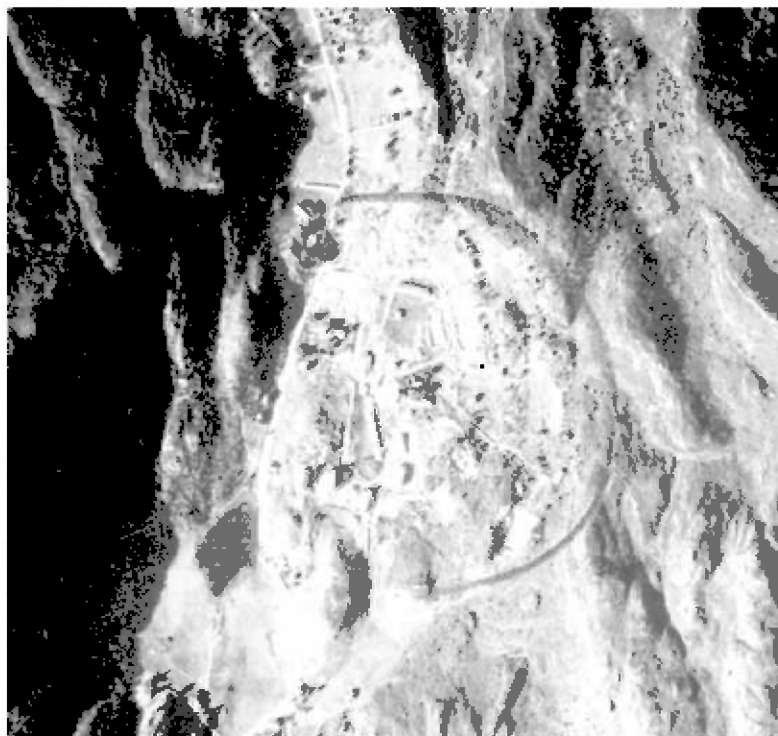
¹¹ Se Svein Aage Knudsen, *Ubåtkrig: Tyske ubåtmannskaper i Norske farvann 1940-1945*, Danor Forlag A/S, 2006, s. 15.

¹² I databasen "Bergen Town 1945" etter Britisk etterretning står det følgende om Melkeplassen: "Naval quarters connected with the U-boat base at Laksevåg. Large barrack camp. Light A. A. battery." Databasen finnes på Statsarkivet i Bergen.

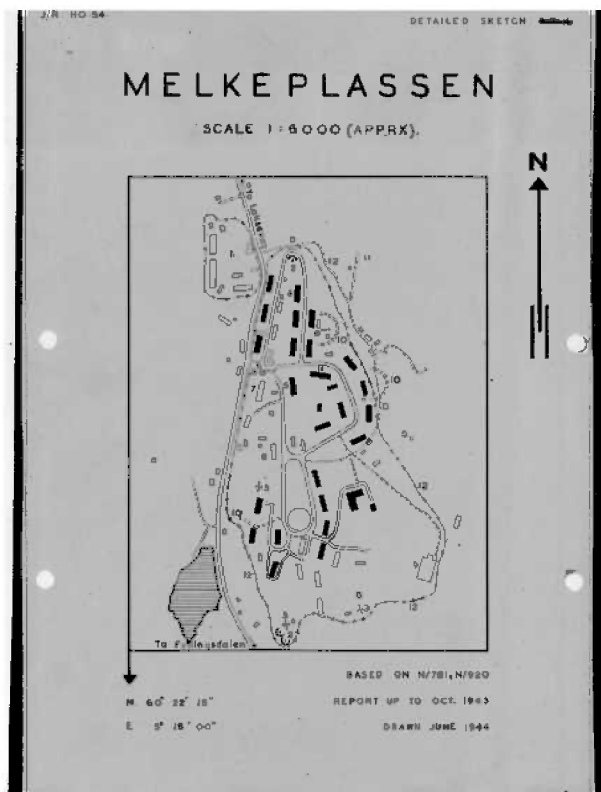
¹³ Se Svein Aage Knudsen, *Ubåtkrig: Tyske ubåtmannskaper i Norske farvann 1940-1945*, Danor Forlag A/S, 2006.

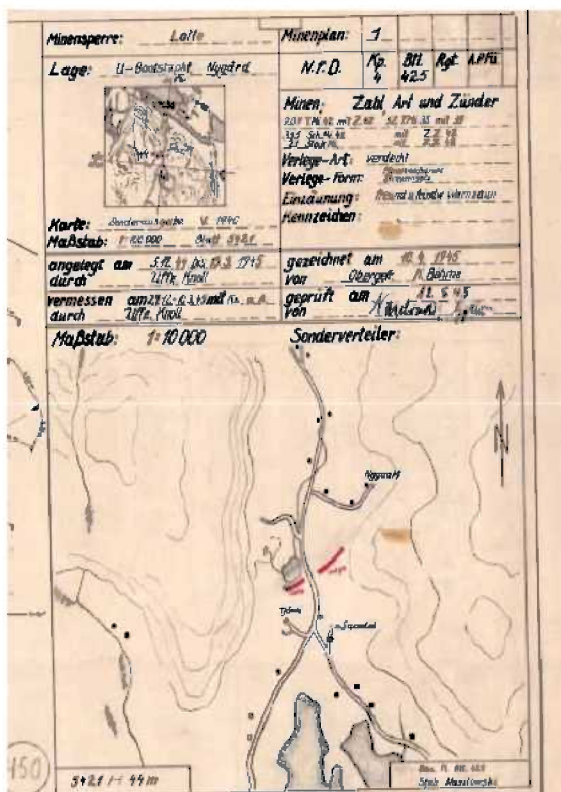
Britisk spionfoto som viser startfasen av byggingen av støttepunktet på Melkeplassen. Bildet er fra mai 1941. Bilde: TARA_ACIU_N_170_0991, The National Collection of Aerial Photography, Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland.

På spionfoto som er tatt noen måneder senere, i august 1941, er det satt ring rundt tyskerleiren. Bilde: TARA_ACIU_N_264_0934, The National Collection of Aerial Photography, Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland.

Britisk etterretningskart fra 1943. Kilde: Statsarkivet i Bergen.

Utsnitt av tysk minekart som viser minefelt like sør for leirområdet. Kilde: Statsarkivet i Bergen.

Britisk spionfoto fra september 1943. Her er leiren utbygget og operativ. Bilde: TARA_ACIU_N_928_4155, the National Collection of Aerial Photography, Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland.

Leiren ble brukt til å huse tyske krigsfanger like etter krigen. Da tyskerne forsvant, overtok engelske offiserer før kommunen begynte å rekvirere bygninger. Det tok imidlertid ikke lang tid før nordmenn har kunnet bruke brakkene til boligformål, noe vi blant annet kan lese ut fra dokumenter i byggesaksarkivet. Boligmangelen var stor i etterkrigstiden, og den gode standarden på brakkene gjorde dem attraktive for boligformål. Den tidligere leiren har blitt utbygget over tid og er i dag et veletablert boligområde. Så sent som på slutten av nittitallet har det blitt funnet granater, dødsbrikker og skarpe mauserskudd på en tomt på Melkeplassen.¹⁴

Ved oppføringen av tyskerleiren på Melkeplassen bygget tyskerne veiene som i dag heter Monrad Mjeldes vei, Sverre Hjetlands vei, Arne Abrahamsens vei, og deler av Willy Valentinsens vei. Nyere bebyggelse er tilpasset dette veinettet, med unntak av Arne Abrahamsens vei 9-15 som bryter en av forbindelsene mellom Arne Abrahamsens vei og Monrad Mjeldes vei. Denne infrastrukturen i kjernen av Melkeplassen har verdi som strukturerende element i et viktig kulturmiljø fra okkupasjonstiden. Veiene har også immateriell kulturverdi da veinavnene er oppkalt etter nordmenn som måtte bøte med livet på grunn av tyskernes okkupasjon, og derfor er viktige markører for en spesifikk stedshistorie. Eksempelvis var Willy Valentinsen en sabotasjeinstruktør bosatt i Bergen som ble skutt av

¹⁴ Se Christian Frønsdal, *En studie av boligmiljøet på Melkeplassen og arbeidet med forbedringer av dette*, Masteroppgave i samfunnsgeografi, Institutt for Geografi, UiB, 2006, s. 73-76.

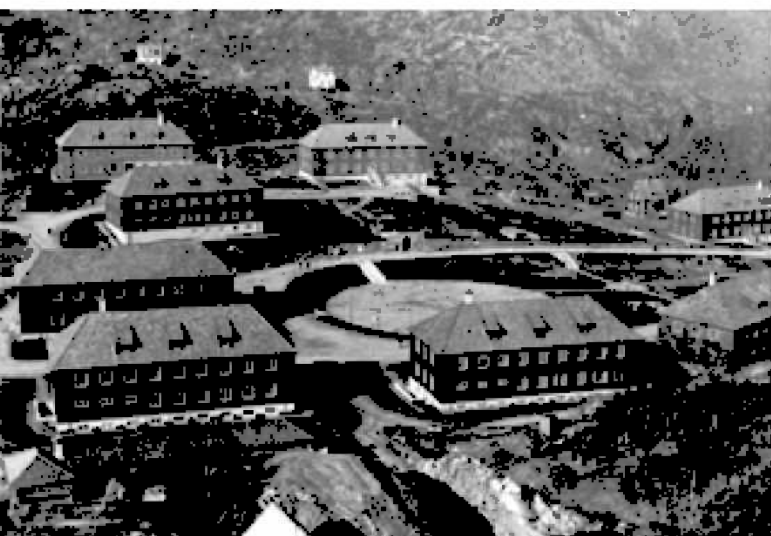

Foto av leiren fra krigen viser blant annet Dönitz-platz. Grisehuset ser vi fremst, til venstre i bilder. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Ekserserplassen under krigen. Kultur var viktig for å holde moralen oppe. Bildet tilhører Paul Sedal.

Det som en gang var ubåtmannskapets ekserserplass er i dag en del av lekearealet på Melkeplassen. Bilde: Byantikvaren.

En stilling for luftvernsskyts er i dag integrert i lekearealet ved Borettslaget Vestlien Terrasse. Bilde: Byantikvaren.

Foto av stillingen som ligger lengst vest. Bilde: Byantikvaren.

Foto av stillingen for luftvernsskyts som ligger lengst vest. Bilde: Byantikvaren.

tyskere.¹⁵ Det tidligere leirområdet kan i dag leses ut fra vei- og stedsnavn på grunn skillet mellom navnene utenfor og innenfor leirgrensene. Utenfor grensene til leiren har veiene og stedene tradisjonelle stedsnavn, som Klauvsteinen, Hamrehaugen, og Riplegården. Veien Riplegården fantes før 2. verdenskrig, og er synlig på skråfoto fra 1935. På samme foto er også veifaret som i dag er Øvre Riplegården synlig. Både Riplegården og Øvre Riplegården ligger i hovedsak utenfor det som var tyskernes leirområde. I følge britenes etterretningskart har kun enkelte av husene som sto på Melkeplassen før krigen blitt inkludert i leirområdet.¹⁶ Tyskernes eget leirkart viser bare ett av disse husene, men dette har ikke en navngitt funksjon i følge det samme kartet.

Den runde plassen ved Monrad Mjeldes vei var ekserserplass (tysk: «appellplatz») under krigen. Vi kan se på et bilde fra 2. verdenskrig at ekserserplassen da het «Dönitz-Platz», etter Karl Dönitz.¹⁷ I dag er plassen del av et parkområde med lekeplass og sportsaktiviteter.

Det finnes rester etter to stillinger for luftvernsskyts, «A.A. guns, calibre 20 mm», i den sørligste ende av det tidligere leirområdet. Det har vært stiforbindelser til disse to stillingene fra Monrad Mjeldes vei og Willy Valentinsensvei. I dag er det etablert nyere bebyggelse i Monrad Mjeldes vei og Klauvsteinen, som ligger rundt stillingene. Den ene skytestillingen er i dag integrert i parkarealet til Borettslaget Vestlien Terrasse i Klauvsteinen.

Ved leirens sørside har det i følge tyske minekart lagt to felt med miner, «Lotte» og «Helga», henholdsvis på vestsiden og østsiden av Øvre Fyllingsvei. I følge det britiske etterretningskart har transportavdelingen lagt på vestsiden av Øvre Fyllingsvei helt sør i leirområdet, og har dermed lagt avskåret fra resten av leiren. Øvre Fyllingsvei har i hovedsak gått langt vestsiden av leiren, men har altså i nord løpt mellom transportavdelingen og resten av leiren. Dette leser vi ut fra både tyskernes og britenes nedtegninger av piggråd rundt leirområdene.¹⁸

15 Se Kjell Fossen, *Laksevågs historie, bind III: strandstedet, jordbruks- og fiskerlandet ved søndre led*, Bergen kommune, 1991, s. 686-687.

16 For materiale som omhandler tyskernes overtakelse av gårdsområdene på Melkeplassen, se for eksempel "Mililitærleir som nærmeste nabo" i lokalavisen Sydvesten, 2.2.2011.

17 Karl Dönitz var kommandør i ubåtvåpenet, og var fra 1943 øverstkommanderende i den tyske marine. Etter Hitlers død ble Döntiz Hitlers arvtager.

18 Kartmaterialet er fra Statsarkivet i Bergen og Bergen Byarkiv.

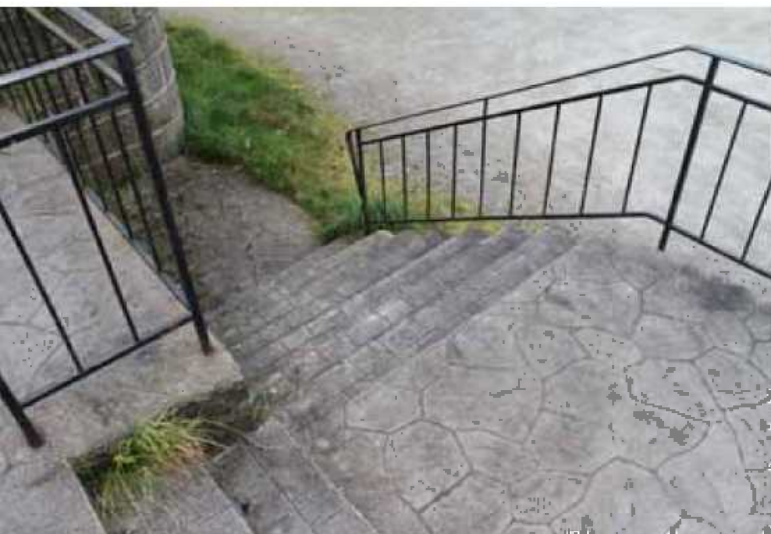
Tysk ubåtmannskap på Melkeplassen under 2. verdenskrig. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Bygget er formet som en speilvendt "L". Bilde: Byantikvaren.

Steinmuren, smijensgjerdet og dobbeltrappen preger inngangspartiet til Willy Valentinsens vei 34. Bilde: Byantikvaren.

Plattingen ved hovedinngangen er preget av simulert skiferstein og murstein. Bilde: Byantikvaren.

På fasaden i vest har endringer brutt den opprinnelige rytmen og symmetrien. De tre dørene er bygget igjen. Bilde: Byantikvaren.

Willy Valentinsens vei 34 og 30 er øverst i bildet. Her ser vi hvordan rytme og symmetri preger fasaden. Bildet er tatt av ubåtmannskap under krigen. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Offisersmessen («Offizierheim»), Willy Valentinsensvei 34

Willy Valentinsens vei 34, tidl. 5, er en toetasjes, panelkledd brakke i tre bygget av tyskerne under 2. verdenskrig. Bygget var offisersmesse i leiren på Melkeplassen under krigen, og har derfor vært mer forseggjort enn andre brakker.¹⁹ I motsetning til de andre brakkene på Melkeplassen er ikke formen på bygget rektangulær, men er formet som en speilvendt «L». En dobbeltrapp i steinmur preger inngangspartiet, og på platting og trapper tilknyttet hovedinngangen er det dannet mønster i sementen som skal simulere henholdsvis skiferstein og murstein. Byggets nord-fasade preges ennå av symmetriske vindusrekker i begge etasjer. Hovedinngangen i nord har hatt to inngangsdører, begge i tre med smårutede vindusfelt. På fasaden i vest har det vært tre dører i tilsvarende stil som hovedinngangen, men som har vært noe smalere. Disse tre dørene har ført ut til den store hellebelagte plattingen på vestsiden av bygget. Byggets sør-fasade har også hatt en dør ut til den hellelagte plattingen. Videre går det derfra en trapp som trolig har vært tilknyttet en sti som fører til inngangen til en bunkertunnel. Taket var opprinnelig tekket med skiferstein, og det har vært to takopplett²⁰ på nordsiden av taket. På sørsiden av samme tak var en høy skorstein i lys farge.

¹⁹ Se Marte Oftedal, "Tyskerbrakker og kystfort", 2005 (www.riksantikvaren.no)

²⁰ Disse blir kalt "lysarker" i et dokument fra slutten av 1940-tallet som finnes i byggesaksarkivet.

Trapp fra platting til sti. Vi ser også de karakteristiske murfugene her. Bilde: Byantikvaren.

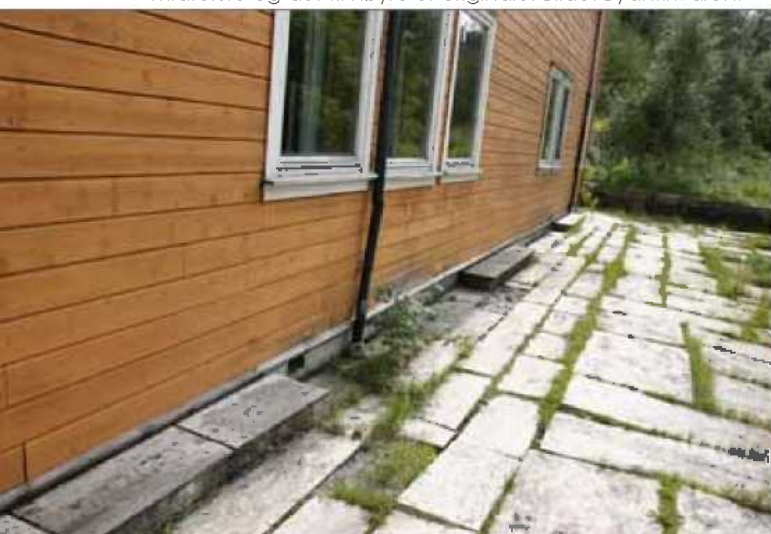
Bildet viser plattingen i sør. Vi ser trappetrinnet som viser hvor døren en gang har stått. Bilde: Byantikvaren.

Vinduet lengst til venstre har såkalt falske sprosser. Det midterste og det til høyre er originale. Bilde: Byantikvaren.

Fasaden i sør uten dør. Bilde: Byantikvaren.

Fasaden i vest uten dører. Vi ser enkle trappetrinn hvor dørene er bygget igjen. Bilde: Byantikvaren.

Taket var opprinnelig tekket med skiferstein. I dag er det betongstein på taket. Bilde: Byantikvaren.

^ Bildet viser sørsiden av bygget slik det så ut under krigen. På bildet kan vi se 13 av de brakkene som står på Melkeplassen den dag i dag. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

De opprinnelige sprossevinduene var to-ramsvindu med seks glass. Flere av disse sprossevinduene ser ut til å være bevart på byggets nordlige fasade. De fleste opprinnelige vinduene, ble imidlertid skiftet til sprossefrie vinduer på 1960-tallet, og det er også enkelte vinduer med falske sprosser.

Nordsiden av bygget har hatt to inngangsdører, blant annet hovedinngangen. Dørene har hatt smårutet glassfelt. Hovedinngangsdøren har vært den bredeste. Begge dørene på byggets nordlige side er skiftet ut. På fasaden mot vest var det opprinnelig tre doble utadslående dører. Disse har vært i samme stil som døren i hovedinngangen, men noe smalere. Alle tre dørene på vestfasaden er i dag bygget igjen, men man finner fremdeles et enkelt trappetrinn der de har stått. Det har også vært en tilsvarende dør på sørsiden av bygget, også denne er fjernet.

Taket, som opprinnelig var tekket med skiferstein, har i dag i betongtakstein. Takoppsettene er også fjernet.

Muren har karakteristiske sementfuger. Bilde: Byantikvaren.

Murverket går rundt hele huset. Bilde: Byantikvaren.

Deler av murverket ligger noe skjult på grunn av tilgroing på tomten. Bilde: Byantikvaren.

Det går mur rundt store deler av brakken. Ved hovedinngangen er muren mest forseggjort, og vi kan se store steinblokker nøye tilhugget. Dette kan være tørrmur hvor fugene er tettet med sementmørtel: Der hvor fugemassen har løsnet kan vi ikke se sement dypere inne i muren. Noe av trappen har bevart de tykke mørtelfugene. Som ved plattingen og trappene ved hovedinngangspartiet, er altså muren preget av en overflatebehandling for syns skyld.²¹

Da brakkene på Melkeplassen hadde bedre standard enn vanlig, kan dette tyde på at det er fagfolk som har stått for oppføringen også av offisersmessen.²² Siden brakkene er såkalte typebygg, altså basert på generelle modeller og standarder for tyskerbrakker, må vi regne at brakkene på Melkeplassen er tegnet av tyske arkitekter. Dette finner vi også spor av i byggesaksarkivet, hvor det finnes bemerkninger til tyskernes takkonstruksjon på bygget. Takkonstruksjonen skal ha blitt forsterket allerede på slutten av 1940-tallet. Laksevåg bygningsråd påpeker til arkitekt Nordtvedt, i forbindelse med ominnredning av bygget, at tyskerne hadde for vane å utføre takkonstruksjoner på 2 etasjes plankebrakker som førte til at «trykket på bjelkelagene allerede uten snetyngder på taket har forårsaket nedbøyninger på 2-3 cm». Arkitekt Nordtvedt tegner da inn forsterkninger i sitt tilsvar til Laksevåg bygningsråd. Forsterkningene i takkonstruksjonen gjort på slutten av 1940-tallet er synlig i dag.

21 I byggeanmeldelse av 14.9.1946 skriver arkitekt Nordtvedt til Laksevåg bygningsråd at "nb. Den antydede "peis" i 2nen etasje er kun skuebrød, uten tilknytning til pipe". Det er med andre ord en rekke overflatiske elementer ved utformingen til offisersmessen som er dannet uten andre enn estetiske hensyn.

22 Mange norske selskaper har tjent penger på brakkebygging for tyskerne under 2. verdenskrig, men vi har ikke sjekket om dette er tilfellet ved byggingen av Willy Valentinsens vei 34. Se for eksempel Janne Wilberg, "Det tyske militærbyggeriet i Norge" (www.verneplaner.no).

Offiserer under festligheter i messen. Her kan vi den opprinnelige himlingen. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Her kan vi den opprinnelige himlingen. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Veggmaleriene viser trolig fremstillinger av Tysklands fiender. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen

Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Veggmalerier med alpe- og jaktmotiv. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Veggmalerier som dette skal ha vært helt typisk for tyskerne. Bildet tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

^ Her feirer det unge ubåtmannskapet jul. 3 av 4 av det tyske ubåtmannskapet døde på havet under krigen. Juletre og musikk er på plass ved ubåtmannskapetets julefeiring. Bildene tilhører Nuav/Kurt I. Monsen.

Interiør

Bilder tatt av tyske soldater i leiren på Melkeplassen gir oss et godt innblikk i hvordan Willy Valentinsens vei 34 har sett ut innvendig. Disse bildene viser i hovedsak to forskjellige typer rom. Det første type rom har svarte bjelker i tak med hvite flater mellom hver bjelke. Videre er det en rekke veggmalier med diverse motiver, blant det som trolig er «fiendebilder» av Russland (monstrøs figur) og England (synkende skip). Å pynte festlokaler med slike typer malerier skal ha vært vanlig.²³ På bildene er vinduene blendet, og rommet er fylt av bord og stoler som viser at det skal brukes til forsamlingslokale.

Det andre rommet som vises på bildene er av en større festsal. Himlingen i festsalen har en flat midtdel og skrår ned mot ytterveggene. Listverket (eller bjelkene) danner et rutenett i himlingen. Det er avbildet en scene i dette festlokalet.

²³ Se Tore Dyrhaug og Rune Sørli, *Tyske foto fra Norge*, Dreyer Forlag A/S, 1990, s. 50.

Trappenrom er originalt. Bilde: Byantikvaren.

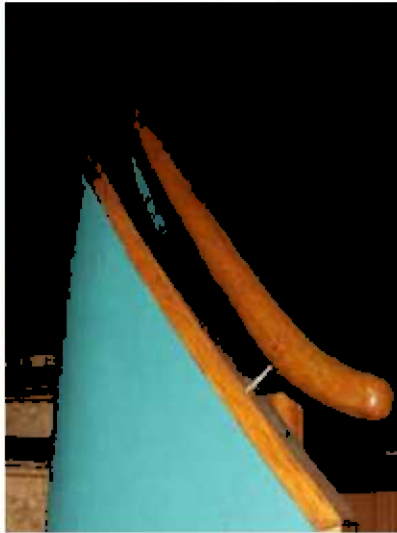
Kjellertrappen er original. Bilde: Byantikvaren.

Eksempel på bevaringsverdig armatur. Bilde: Byantikvaren.

Originalt listverk. Bilde: Byantikvaren.,

^ Originale trappegelendre.. Bilde: Byantikvaren.

> Bjelker i himling er originale. Bilde: Byantikvaren.

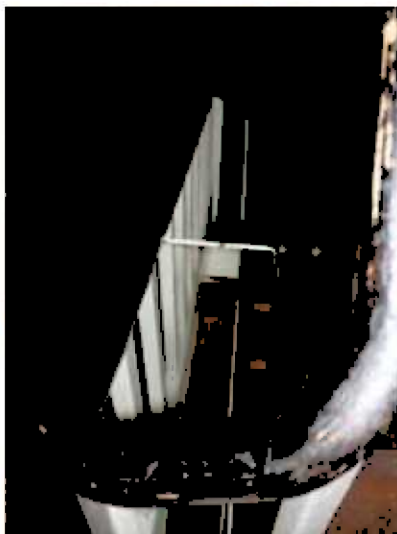
I dag er det kun enkelte deler av det opprinnelige interiøret i offisersmessen som er bevart, som trapper/trapp ganger, trappegelendre, himling og bjelker i himling, skifergulv, og listverk. Disse originale delene er tydeligst i vestibyen og i trappehuset. Himlingen med svarte bjelker med hvite flater mellom hver bjelke, er gjenkjennelig fra bilder ubåtmannskap selv har tatt under krigen. Disse finner vi i vestibyen og i 2. etasje i rommet over vestibyen. I 2. etasje er det også et toalett hvor taklistverket trolig er originalt.

Trappen ned til kjelleretasjen er trolig original. Branntrappen er sannsynligvis også autentisk, og denne går gjennom hele bygningen, til loftetasjen.

Innvendig er bygningen i dag for det meste preget av ominnredninger som har kommet etter krigen, i forbindelse med at bygget har vært i bruk over lang tid, blant annet som forsamlingslokale, fiskarfagskole, og vernepleierskole.

Løse deler

I kjelleren er det oppbevart flere dører som kan være fra byggeår, samt originale vinduer som er skiftet ut og rester av port til uteareal. På loftet ligger et loftsvindu som trolig er originalt.

Original ranntrapp. Bilde: Byantikvaren,.

Inngang til bunkertunnel i nord. Bilde: Byantikvaren.

Ringstilling til nærforsvar. Bilde: Byantikvaren.

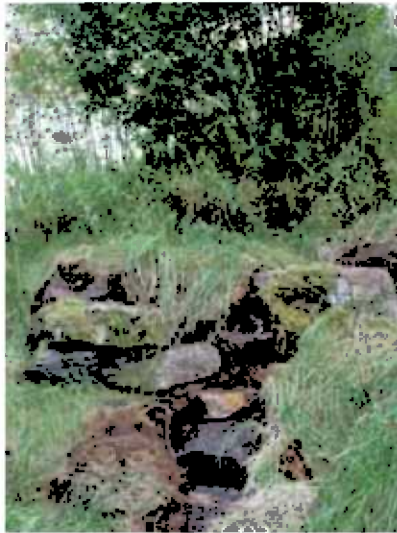
Inngang til bunkertunnel i sør. Bilde: Byantikvaren.

Ringstillingen sett fra siden. Bilde: Byantikvaren.

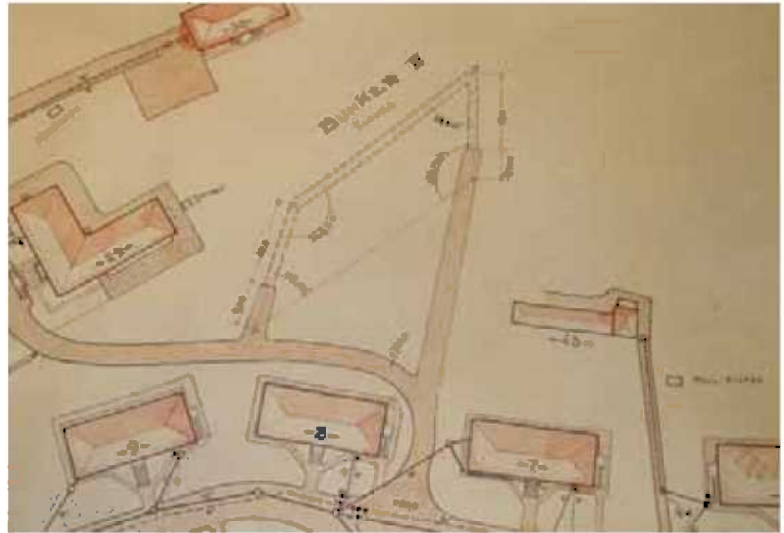

"Müllkisten". Bilde: Byantikvaren.

^ Tørrmurskonstruksjon vest for Willy Valentinsens vei 30. Bilde: Byantikvaren

> Utsnitt fra tysk oppmålingskart fra 1943 som blant annet viser bunkertunnel, grisehus, og "Müllkisten". Bilde: Bergen Byarkiv.

Uteareal

På tomten til Willy Valentinsens vei 34 er det i dag flere betongkonstruksjoner. Like syd for den sørligste tunnelinngangen finnes det rester etter et grisehus, i form av et dekke av betong. En mindre betongkonstruksjon står på tomtens østside, like ved veien som går opp til Willy Valentinsens vei 30. På tyskernes kart²⁴ er denne nedtegnet sammen med teksten «Müllkisten». Müllkisten oversettes med avfallskiste. En lignende konstruksjon har også stått sør for grisehuset, noe som er nedtegnet på samme kart.

På tomten har vi også funnet en tørrmurkonstruksjon som ligger like vest for Willy Valentinsens vei 30. Vi kjenner per i dag ikke til hva dette er restene av.

Det er funnet noe tørrmur i umiddelbar nærhet til den nordligste tunnelinngangen.

Det er også en murkonstruksjon noen meter øst for den nordligste tunnelinngangen. Den ligger omtrent på høyde med offisersmessen. Dette er en tørrmurkonstruksjon med et lite og sirkelformet hulrom av betong midt i. Hulrommet er i dag ikke særlig dyp, og det ligger boss og jord i det. Rundt hulrommet er det et dekke av jord og gress. Hulrommet har antagelig vært langt dypere, men er i dag fylt med masse for å forhindre fallulykker. Dette er trolig en enmanns ringstilling (på tysk «ringstand»), en fortifikasjon ment til nærforsvar av anlegget. I en slik ringstilling kan en soldat dekke det meste av egen kropp nede i stillingen samtidig som soldaten har mulighet til å se og skyte i 360 grader.²⁵

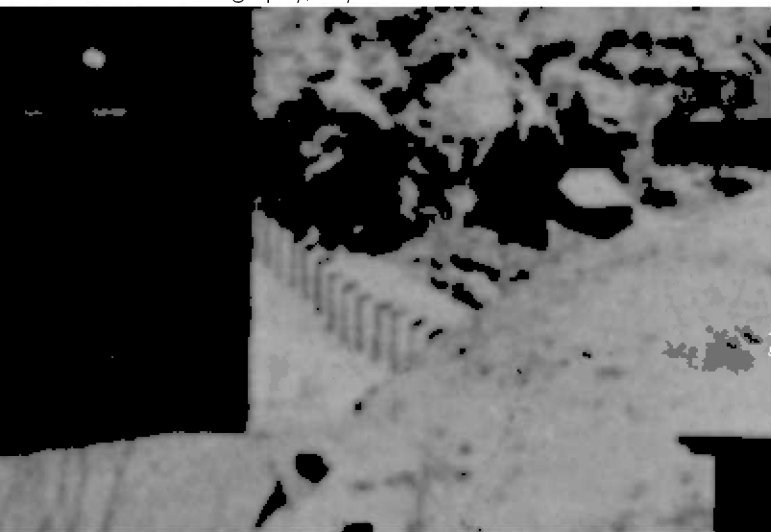
To av betongkonstruksjonene er innganger til én og samme bunkertunnel, i følge sivilforsvarets kart og tyskernes eget kart over leiren. I følge britenes etterretningskart basert på rapport fra

²⁴ Tysk oppmålingskart fra 1943, Bergen Byarkiv.

²⁵ Befaringen av ringstilling er gjort sammen med Einar Riis-Johannessen, offiser i kystertilleriet 1973-1985, som har flere års erfaring med sjøfront- og luftvernartilleri, samt torpedo og mine. På Befaringsdagen var vi også på Tellevik kystfort for å besiktige lignende ringstilling brukt til nærforsvar.

Utsnitt av Britisk spionfoto fra september 1943. Bilde: TARA_ACIU_N_928_4155, The National Collection of Aerial Photography, Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland.

Utsnitt av foto fra Melkeplassen under krigen som viser gjerdene i leiren. Bilde: Nuav/Kurt I Monsen.

36

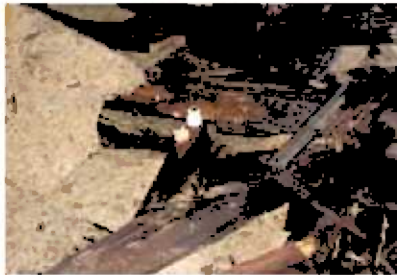
Kulturminnedokumentasjon

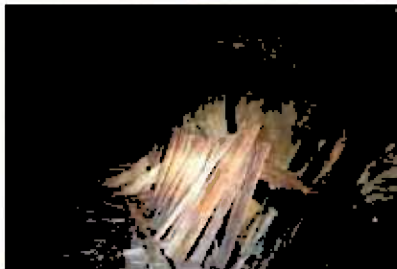
Pigtrådgjerder som står ved Willy Valentinsens vei i dag. Bilde: Byantikvaren.

Stige og andre trerester inne i bunkertunnelen. Bilde: Byantikvaren.

Isolatorer i porselen er rester etter tyskernes strømanlegg i bunkeren. Bilde: Byantikvaren.

Inne i bunkertunnelen. Totalt har det vært fire bunkertunneler på Melkeplassen. Bilde: Byantikvaren.

Inne i bunkertunnelen ved Willy Valentinsens vei 34. Bilde: Byantikvaren.

oktober 1943, har ikke britene kjent til denne til tross for kjennskap til tunnelene ved Monrad Mjeldes vei og Sverre Hjetlands vei. Inngangspartiene til bunkertunnelen er i betong, men resten av tunnelen er i fjell. Ved befaring av bunkertunnelen fant vi rester etter rekkverk i tre. Rekkverket ligger i dag i hovedsak på tunnelgulvet, da det har falt overende på grunn av råte. Vi fant også isolatorer i porselen som har hørt til strømanlegget i bunkertunnelen. Det er også en del avfall i tunnelen, som skrapmetall. Det er vanskelig å avgjøre hvor mye av avfallet som er kommet etter krigen.

På britisk spionfoto fra 1943 ser vi tydelig en anlagt vei som går fra parkeringsplassen ved «Offizierwohn», Willy Valentinsens vei 30, og mot tunnelinngangen i sør. Denne veien går like ved det som trolig er tørrmurskonstruksjonen vest for Willy Valentinsens vei 30. I dag går det en sti fra sørsiden av Willy Valentinsens vei 34. Denne stien har trolig ledet til veien som gikk mellom «Offizierwohn» og tunnelinngangen.

På eiendommens vestre side, mellom officersmessen og Monrad Mjeldes vei 18-22 står det i dag piggrådgjerder. Det er også rester etter samme type gjerde flere steder på tomten, blant annet i nærheten av tunnelinngangene. På bilde fra 2. verdenskrig er lignende gjerder synlige, noe som sannsynliggjør at piggrådgjerdene som står på tomten i dag er fra 2. verdenskrig. Det er dessuten gjerder av tilsvarende type ved bunkeren som ligger på Jansonmarken hvor Laksevåg kulturhistoriske forening holder til.

Takdetaljer, Monrad Mjeldes vei. Bilde: Byantikvaren.

Sverre Hjetlands vei 18. Bilde: Byantikvaren.

Monrad Mjeldes vei 2, 4, 6 i dag. Bilde: Byantikvaren.

Det er i dag barnehage i den tidligere mannskapsbrakken i Sverre Hjetlands vei 17. Bilde: Byantikvaren.

Monrad Mjeldes vei 7. Bilde: Byantikvaren.

> Willy Valentinsens vei 30 i dag. Bilde: Byantikvaren.

Øvrige bygninger

Det er en rekke bygg som fremdeles står igjen på Melkeplassen etter tyskerne. Disse vil bli presentert kort i det følgende.

Offisersbosted («Offizierwohn»)

Willy Valentinsensvei nr. 30

Dette er også i dag brukt til boligformål. Like etter krigen er det gjort fasadeendringer da det er ført opp terrasse og noen altaner på bygget. Bygget er i dag bofelleskap. Det ble ominnredet til dette formålet på midten av 1990-tallet.

Enhetsbolig («Einheitsgebäude»)

Monrad Mjeldes vei nr. 2, 4, 6, 8

Disse brakkerne har blitt ombygget til bolighus like etter krigen, og har i likhet med blant annet Willy Valentinsens vei 34 fått forsterkninger i takkonstruksjonen. Alle bygg får også fasadeendringer i form av altan på samme tid.

Økonomibygg («Wirtschaft»)

Monrad Mjeldes vei nr. 7

Brakken har et påbygg i sør, samt fasadeendringer som langsgående balkongrekker med skråstilte understøttelser.

Enhetsbolig («Einheitsgebäude»)

Sverre Hjetlands vei nr. 16, 18

Det er gjort fasadeendringer på bygget, som oppføring av altaner og forandring vinduer. Det er i dag bofelleskap i Sverre Hjetlands vei 18a og 18b.

Stampersonale («Mannschaftstamm»)

Sverre Hjetlands vei nr. 17

Takkonstruksjoner er forsterket, som i andre brakker. Bygget er i dag brukt som barnehage. Denne brakken har en søylegang i sørlige ende. Søylegangen er imidlertid oppført etter krigen (1947) da arkitekt Nordtvedt tegnet balkong i annen etasje i forbindelse med ominnredning til daghjem og internat; balkongen var til internatet i annen etasje, og gav solterrasse for daghjemmet. Hovedinngangen, som opprinnelig hadde samme type dør

Sverre Hjetlandsvei 2, 4, 6 sett fra Øvre Fyllingsveien. Bilde: Byantikvaren.

En av garasjene til transportavdelingen i dag. Bilde: Byantikvaren.

i smårutet glass som blant annet Willy Valentinsens vei 34, er også forandret. Hovedinngangen preges av to søyler som trolig er etablert i forbindelse med byggingen av balkongen i andre etasje. Det er på 1960-tallet oppført en lekestue på tomten. Bygget ble rehabilitert på begynnelsen av 1990-tallet. Bygget har kvaliteter som viser både som brakkearkitektur/typebygg og etterkrigstidens bruk av tyske brakker.

Administrasjonsbygg («Verwaltung»)

Sverre Hjetlands vei nr. 2

Stampersonale («Mannschaftstamm»)

Sverre Hjetlands vei nr. 4

Mannskapsbygning («Mannschaftsgebäude»)

Sverre Hjetlands vei nr. 6

Disse brakkene er de første synlige fra Øvre Fyllingsveien når man ankommer Melkeplassen fra Damsgård. Det er gjort fasadeendringer da altaner er oppført og vinduer er skiftet. Brakkene brukes i dag til boligformål.

Garasje («Kraftwagenhalle II»)

Øvre Fyllingsveien nr. 33

Har vært del av tyskerleirens transportavdeling. Mesteparten av denne avdelingen er revet i forbindelse med bygging av ny barnehage. Den gjenværende hallen er i dag del av Bergen kommunes hjelpemiddelhus.

Oppsummering av bygningsmiljø

Brakkene på Melkeplassen har i hovedsak beholdt sin hovedform, beliggenhet, og hage. Det tidligere økonomibygget, Monrad Mjeldes vei 7, er unntaket med et påbygg i sør. Det er også denne brakken som har den mest fremtredende fasadeendringen, med langsgående balkongrekker med skråstilte understøttelser. Brakkene har verdi som sentrale deler av et større bygningsmiljø etter okkupasjonsmakten, og bygningshistorisk verdi som bevarte brakkebygg fra tyskernes typebyggeri. Det er usikkert hvor mange slike brakker som finnes i dag, men denne typen brakker har vært svært vanlig under krigen. De har også etterkrigshistorisk verdi da de har blitt brukt til boligformål etter krigen på grunn av sin gode standard.

Melkeplassen er et viktig kulturmiljø som reflekterer tyskernes aktivitet på Laksevåg. Byggingen av leiren har innebåret et massivt inngrep i det som var et kulturlandskap preget av gårdsmark og få hus. Brakkene, garasjen, murkonstruksjoner, stillinger for luftvernsskyts, og de gjenværende bunkerstrukturene, har sammen med veinettet og ekserserplassen på Melkeplassen tydelig lesbarhet som krigsminnemiljø. Veinettet og veinavnene bidrar spesielt til at den tidligere mannskapsleirens avgrensning er lesbar. Veinavnene gir veinettet på Melkeplassen høy symbolverdi. Som kulturmiljø etter en tysk mannskapsleir, er Melkeplassen trolig den eneste av sitt slag i Bergen. Miljøet har også samfunnshistorisk verdi i kraft av å representere og reflektere historiske og samfunnsmessige hendelser og forhold. Den samfunnshistoriske verdien til kulturmiljøet på Melkeplassen må sees i sammenheng med ubåtbunkeren Bruno på Laksevåg, og disse kulturmiljøene er betinget av, og vitner om, krigføringen med ubåter som var sentral under 2. verdenskrig.

Litteraturliste

ABO Plan og arkitektur (2011) «Kulturminnedokumentasjon – Vågedalen 13, 14, 15, 17, 19, 22, 24, 26, 28, 29 og 30. gnr. 151 bnr. 83 mfl.», Oslo.

Dyrhaug, Tore og Sørli, Rune (1990) *Tyske foto fra Norge*, Dreyer Forlag A/S.

Fossen, Kjell (1984) *Laksevågs historie, bind I: strandstedet, jordbruks- og fiskerlandet ved søndre led*, Bergen kommune.

Fossen, Kjell (1991) *Laksevågs historie, bind III: strandstedet, jordbruks- og fiskerlandet ved søndre led*, Bergen kommune.

Frønsdal, Christian (2006) *En studie av boligmiljøet på Melkeplassen og arbeidet med forbedringer av dette*, Masteroppgave i samfunnsgeografi, Institutt for Geografi, Universitetet i Bergen.

Greve, Tim (1978) *Bergen i krig I*, J. W. Eide Forlag, Bergen.

Greve, Tim (1979) *Bergen i krig II*, J. W. Eide Forlag, Bergen.

Grieg-Smith, Sven-Erik (2012) «Ubåtbyen Bergen», i *Bombemål, S/N 102 Bergen*, Nedrebø og Sedal (red.), Spartacus Forlag, Oslo.

Knudsen, Svein Aage (2006) *Ubåtkrig: Tyske ubåtmannskaper i Norske farvann 1940-1945*, Danor Forlag A/S.

Martinsen, Per Helge (2012) «Hemmelig krig i Bergen», i *Bombemål, S/N 102 Bergen*, Nedrebø og Sedal (red.), Spartacus Forlag, Oslo.

Skulstad, Mette (2011) «Militærleir som nærmeste nabo» i *Sydvesten*, 2.2.2011.

Stav, Bjarne (2012) «Frykter at sporene fra krigen skal smuldre bort», (www.osloby.no)

Oftedal, Marte (2005) «Tyskerbrakker og kystfort», (www.riksantikvaren.no)

Wilberg, Janne (ukjent årstall) «Det tyske militærbyggeriet i Norge» (www.verneplaner.no).

Annet kildemateriale

Materiale fra byggesaksarkivet.

Databasen «Bergen Town 1945», Statsarkivet i Bergen.

Kart- og bildemateriale:

Kartmateriale fra Statsarkivet i Bergen.

Kartmateriale fra Bergen Byarkiv.

Kart- og bildemateriale fra Laksevåg Historiske Forening.

Bildemateriale fra Nuav/Kurt Ivar Monsen.

Bildemateriale fra billedsamlingen, Universitetsbiblioteket.

Bildemateriale fra Paul Sedal

Bildemateriale fra Lofoten krigsmuseum/William Hakvaag

Kulturminnedokumentasjon:

Den tidlige offisersmessen,
Willy Valentinsens vei 34

BERGEN KOMMUNE

Brakker

- Eksisterer
- Fjernet

 Historiske veifar

 Veier tilknyttet leiren

Offisersmessen

Tyske brakker fra 2.verdenskrig

1:3000